

Det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030

Der er brug for nye former for ældreforskning i Danmark i de kommende år for at tilpasse samfundet til de nye demografiske strukturer. Der er brug for at give ældre nye roller for at undgå alderisme og generationskløfter.

I december 2004 nedsatte Ministeren for Videnskab, Teknologi og Udvikling i samarbejde med Det strategiske Forskningsråd en Styregruppe af uafhængige eksperter. Gruppen skulle gennemføre et strategisk fremsyn om det aldrende samfund 2030 med henblik på at afdække udfordringer, muligheder og trusler i kølvandet på den aldringsproces, samfundet står over for. Opgaven var at sikre et vidensgrundlag om de udfordringer, der kan være med til at identificere relevante temaer af strategisk betydning for forskningen (se Styregruppen 2006). Styregruppen besluttede tidligt i processen - inspireret af Riley og Riley (1988) og Blaakilde (2004) – at tage afsæt i en vision om et *alders-integreret* samfund.

De ældre og det alders-integrerede samfund

Den menneskelige aldring og de sociale strukturer er adskilte, men har indbyrdes sammenhængende dynamikker. Dynamikken i de sociale strukturers ændringer har imidlertid ikke kunnet

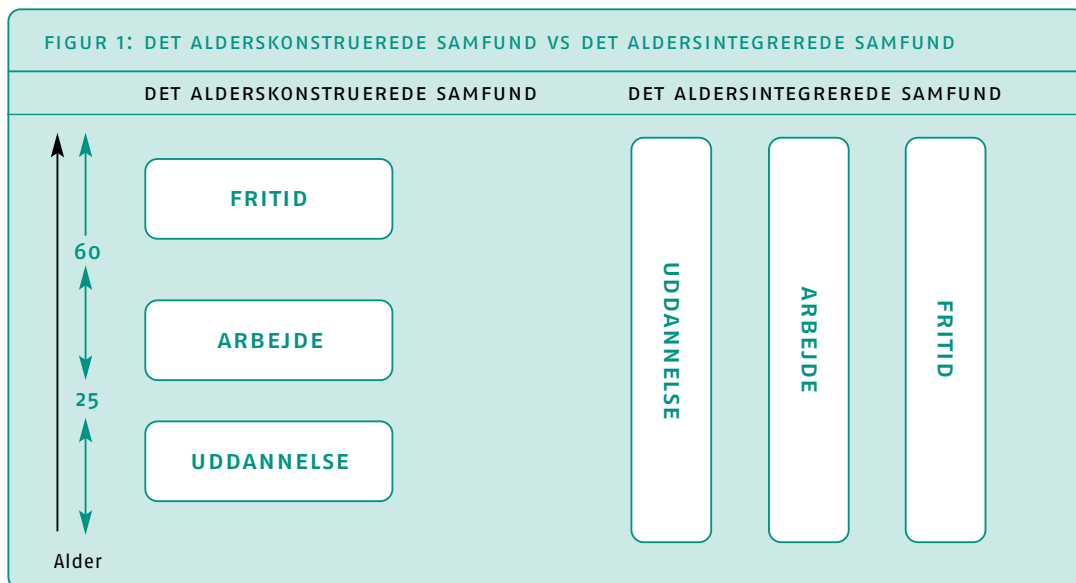
følge med den dynamik, der har præget aldringens udvikling. Derfor er der opstået en ubalance mellem på den ene side det voksende antal ældre og deres forøgede restlevetid og på den anden side den manglende tilpasning af de sociale strukturer til aldringsprocessens dynamik. Der er m.a.o. tale om en *strukturel forsinkelse*, som Riley (1988) har kaldt det. Da samfundet ikke er tilpasset den nye demografi, mangler der produktive og meningsfulde rollemuligheder, som kan anerkende, fremme og belønne de stadig mere robuste ældres kapacitet til at yde deres til samfundet. De officielt fastlagte tilbagetrækningsalder har på trods af en vedvarende vækst i middellevetiden for en 0-årig gennem det 20. århundrede varieret inden for et smalt aldersinterval, og den faktiske gennemsnitlige tilbagetrækningsalder har – ikke mindst siden efterlønnens gennemførelse – været faldende. Den andel af livet, den enkelte anvender i erhvervsaktivitet, har været stærkt faldende for mænd, og selv om kvinder-

nes "livsandel" på arbejdsmarkedet har været voksende, er begge køns indsats på arbejdsmarkedet set i livsløbsperspektiv reduceret ca. 20 % over perioden fra 1960 til 2000. Hvis der ikke kommer grundlæggende ændringer i dette mønster, må man forvente en fortsat vækst i den del af livet, som mennesker lever i *ufrivillig fritid* præget af en tom rollestruktur. Nettoeffekten af:

- 1) ændringer i antallet af år, den enkelte tilbringer på arbejdsmarkedet
- 2) ændringer i antallet af arbejdstimer pr. år og
- 3) den øgede middellevetid

har været et fald i den andel af livet, hver dansker er i beskæftigelse. Dette fald fandt sted i en periode (1960-1995), hvor det var et markant træk, at middellevetiden kun øgedes langsomt.

Omsorgen for de svage og handicappede er utvivlsomt forbedret i den periode, hvor velfærdsstaten satte sig igennem, mens meningsfulde og institutionaliserede rollemuligheder har haltet

bagefter. I lyset af den forventede vækst i midllevetiden giver det ikke mening, hverken for samfundet eller for det enkelte individ, at henvise delvise, motiverede og potentielt produktive samfundsmedlemmer til en tom rollestruktur.

Figur 1 viser egenskaberne ved to samfundsmæssige idealtyper: Det aldersdifferentierede og det alders-integrerede samfund (Petersen 2006b). Det aldersopdelte samfund er et kassesamfund, hvis kasser defineres af kronologisk alder. Afhængigt af, hvor i ens livsløb man er placeret, er den enkelte henvist til enten uddannelse, arbejde eller ufrivillig fritid. Den enkeltes samfundsmæssige rolle er bestemt af personnummeret. Følgefænomenet er alderisme og en indgroet opfattelse af alderens universelle og uundgåelige svækkelse af funktionsevnen.

I det alders-integrerede samfund derimod er aldersbarriererne brudt ned, og rollemulighederne er i alle sociale strukturer åbne for alle uden hensyn til alder. Den enkelte planlægger sit liv i et livsløbsperspektiv bestemt af fysisk og psykologisk funktionel kapacitet og ikke af kronologisk alder. Det åbner nye muligheder for hele livsløbet og udvider potentielt det finansielle grundlag for bevarelse af velfærdssamfundet. I det alders-integrerede samfund er alders-trappen revet ned.

Brug for forskning

Det overordnede mål bag Styregruppens overvejelser har været at tilpasse de sociale strukturer til aldringsprocessen, dvs. at få bugt med den strukturelle forsinkelse. Gruppen har specielt fokuseret på tre temaer, der hver for sig kalder på en tværdisciplinær forskningsmæssig indsats præget af samspil mellem forskning og praksis omfattende såvel private som offentlige aktører på centralt og decentralt niveau. De tre temaer er:

- Sund aldring med god funktionsevne og bedre udnyttelse af de nye teknologiske muligheder;
- Aldersintegreret arbejdsmarked med bedre muligheder for senkarriere, livslang læring og fleksibel forbliven i erhvervsaktivitet;
- Udvikling af den samfundsmæssige sammenhængskraft på tværs af generationer, køn og etnicitet.

Styregruppen har derfor anbefalet, at forskning, der kan fremme sund aldring, et aldersintegreret arbejdsmarked og medvirke til at fastholde social sammenhængskraft, tillægges strategisk prioritet. Samtidig har Styregruppen understreget behovet for en begrebsmæssig afklaring af det aldersintegrerede samfund, udmøntet i følgende temaer:

- Nærmere begrebsbestemmelse af *det aldersintegrerede samfund* og dets egenskaber
- Studier af overgangsperioden fra et samfund, der er struktureret vha. kronologisk alder, til et samfund som hviler på et livsløbsperspektiv: *Det alders-integrerede samfund*
- Den ændrede familiestrukturens betydning for det aldringssamfundsfunktion
- Ældrebilleder, stereotyper, værdier, holdninger og normdannelse i og vedrørende det aldringssamfund
- Generelle analyser af *det gode liv som gammel*, herunder de yngre generationers forventninger
- Aldringens betydning for en revitalisering af civilsamfundet, herunder ældres rolle som omsorgsgivere
- Rollebestemmende faktorer, når alderskriterier ikke længere er udslagsgivende.

Sund aldring

Den forøgede midllevetid ser ud til at blive fulgt af flere gode leveår uden tab

En Styregruppe nedsat af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling har udarbejdet forslag til forskningsinitiativer vedrørende Det aldringssamfund 2030. I denne artikel redegør formanden for gruppen i overordnede træk for Styregruppens anbefalinger.

Jørn Henrik Petersen er dr. phil. og lic.oecon, professor ved Institut for Statskundskab på Syddansk Universitet, Odense, medlem af Regeringens Velfærdskommission og formand for styregruppen vedr. fremsynet det aldringssamfund 2030, nedsat af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling.

jhp@sam.sdu.dk

af funktionsevne, men samtidig synes antallet af leveår med langvarig sygdom også at blive øget, fordi flere overlever med kroniske sygdomme.

Virkeliggørelsen af det alders-integreerede samfund forudsætter, at der sættes på at udvikle betingelser for sund aldring, så antallet af gode leveår forøges, mens antallet af dårlige leveår reduceres – uanset hvor meget levetiden vil udvikle sig i fremtiden. Det kalder på en forstærket indsats til styrkelse af igangværende tendenser i retning af bedre uddannelse, bedre livsbetingelser, bedre livsstil som forudsætning for en forbedret fysisk og kognitiv funktionsevne. Forebyggelse, nye behandlingsformer, øget rehabiliteringsindsats og kontrol af risikofaktorer over livsløbet er afgørende for sikring af sund aldring og udsættelse af kronisk sygdom til en højere alder (Avlund, Jeune og Kirk, 2006; Clark, 2006; Munk, 2006).

Fremtidig forskning skal tilvejebringe den viden, der på alle niveauer kan omsættes til nye indsatser, som fremmer sund aldring. I den sammenhæng spiller informationsteknologi og andre teknologier, herunder hverdags-teknologi (design, hjælpemidler, bolig-indretning), en stor rolle. Samtidig er det vigtigt at være sig bevidst, at mange initiativer inden for det, man kalder *teknologisk baseret sundhedsindsats*, stiller os over for væsentlige etiske spørgsmål. Derfor anbefales udvikling af viden på følgende områder:

- Indsamling og anvendelse af følsomme genetiske data, der er baseret på personanalyser
- Kriterier for, hvad der lægges i begreberne *gode leveår* og *livskvalitet*
- Teknologianvendelsens potentielle udfordring af den personlige integritet
- Konsekvenser af *medicinsk alderisme* med forsømmelse af sundhedsmæssig indsats i tilfælde, hvor sygdomssymptomer opfattes som aldersfænomener
- Konsekvenser af *biomedikalisering* med sygeliggørelse og behandling af tegn på aldring, som ikke er symptomer på sygdomme
- Det lange livs dilemmaer og mulighe-

derne for at fravælge livsforlængende behandling på et informeret grundlag.

Styregruppen anbefaler i særdeleshed følgende temaer som genstand for en strategisk forskningsindsats:

- Determinanter for aktiv og rask levetid, dvs. for gode ekstra leveår uden tab af funktionsevne og uden langvarig sygdom
- Identifikation af kritiske livsfaser, belastende hændelsesforløb og risikofaktorer, som i et livsløbsperspektiv er af betydning for udvikling af kroniske sygdomme og tidligt tab af funktionsevne
- Sundhedsadfærd, livsstil, sociale netværk og andre forebyggelsestiltag som determinanter for sygdommes aldersmæssige indtræden og sværhedsgrad og for den kognitive funktionsevne over livsløbet
- Udvikling af tidlige funktionelle markører for biologisk og psykologisk aldring og for overlevelse uden tab af funktionsevne
- Biologisk og klinisk forskning af aldersrelaterede funktioner og sygdomme som grundlag for nye behandlingsformer
- Individuelle og institutionelle årsager til og de etiske implikationer af *medicinsk alderisme* og dets modsætning *biomedikalisering*
- Ulighed og polarisering i sundhedsadfærd, helbred, funktionsevne og levetid betinget af sociale, kønsmæssige og etniske forhold
- Løbende interventionsstudier af praksis til forbedring af genoptræning, rehabilitering og integreret hjemme- og institutionspleje
- Fastholdelse og udvikling af teknologisk kompetence over det samlede livsløb
- Muligheder og konsekvenser af teknologisk baseret sundhedsindsats, herunder de kommercielle muligheder for danske virksomheder
- Muligheder for og konsekvenser af udvidet anvendelse af IT og robotteknologi i sundhedsvæsenet og hverdagen.

Det alders-integrerede arbejdsmarked

Det aldersintegrerede samfund forud-

sætter, at alle – uanset alder – har en mulighed for at forblive i erhvervsaktivitet, hvis deres funktionsevne tillader det. Der er imidlertid en række institutionelle og sociale forhold, der stiller sig hindrende i vejen, fordi de ikke tager højde for, at vi lever længere og længere.

Både virksomheder og samfund har brug for den kvalificerede arbejdskraft, og med den længere middellevetid vil flere ønske sig et mere fleksibelt arbejdsliv. Individuelle ønsker, behov for arbejdskraft og fremtidig finansiering af velfærdssamfundet gør det nødvendigt at fjerne strukturelle hindringer for forbliven på arbejdsmarkedet (Rasmussen 2006; Petersen 2006c). Styregruppen anbefaler i særdeleshed følgende temaer som genstand for en strategisk forskningsindsats:

- De formelle aldersgrænsers betydning for hhv. tidlig tilbagetrækning eller fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet
- Dannelse af normer for tilbagetrækning og fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet, herunder ældres holdning til livslang læring
- Lønstrukturens betydning for realiseringen af mulighederne for en fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet
- Aldersspecifikke arbejdskompetencer, herunder seniorkompetencer;
- Synliggørelse af medarbejderværdi for virksomhederne
- Initiativer til fremme af fleksibilitet og omstillingsparathed knyttet til det aldrede samfund
- Særlige senioropgaver set i lyset af voksenlivets udviklingspotentiale
- Sammenhæng mellem nedslidning og forudgående arbejdsmiljø
- Analyser af mønstre for senkarriere blandt hhv. lønmodtagere og selvstændige.

Samfundsmæssig sammenhængskraft

Visionen om et alders-integreret samfund skal realiseres under fastholdelse af den sociale sammenhængskraft på tværs af generationer, køn og etnicitet. Aldringen kan skabe potentielle spændinger ikke mindst mellem generationerne. Den politiske beslutningsproces kan blive påvirket, fordi befolk-

Aldersspecifik kompetence:
Der er situationer, hvor en vis
portion livserfaring er en fordel.

ningsaldring selvsagt sker parallelt med en aldring i vælgerkorpset. Det er af stor betydning, at den uskrevne kontrakt mellem generationerne, der samtidig indebærer en gensidig samfundsmæssig forsikring mellem "de heldige" og "de uheldige", fastholdes som både økonomisk og politisk holdbar.

Selv om de grundlæggende samfundsmæssige værdier synes indlejrede i kulturen, kan de tænkes udfordret af værdiskift frembåret af nye generationer, der er opvokset i en anden social kontekst. Vi ved kun relativt lidt om værdiorienteringen i et generationsperspektiv. Styregruppen anbefaler i særdeleshed følgende temaer som genstand for en strategisk forskningsindsats:

- Begrebet *samfundsmæssig sammenhængskraft* i et aldrende og i et alders-integreret samfund;
- Begrebet *social kapital* i et aldrende og i et aldersintegreret samfund
- Vælgerkorpsets aldring og dets konsekvenser for politiske processer og potentielle politiske resultater
- Samtænkning af begreberne *politisk og økonomisk holdbarhed*
- Studier af befolkningspræferencer vedrørende prioritering mellem de store kontante overførselsindkomster og serviceydelserne (sundhed, omsorg, uddannelse) som kerneydelser i det aldersintegrerede samfund
- Potentielle risici for spændinger mellem generationerne
- Den uskrevne sociale kontrakts konkretisering i et aldersintegreret samfund

- De fremtidige ældres økonomiske situation, herunder ældre af anden etnisk herkomst
- Alder som samtidig inklusions- og eksklusionsmekanisme
- Velfærdsstaten og de 65+ årige. (Ældrepolitik i et livsløbsperspektiv);
- Studier af professionaliserede ældregrupperes indflydelse på de politiske processer
- Studier af kønsforskelle og etnicitet i samspil med sammenhængskraften i et aldersintegreret samfund.

Et post-aldersistisk samfund

Styregruppen for det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030 har anført en lang række anbefalinger, der alle udspringer af det overordnede synspunkt, at samfundet skal bevæge sig i retning af et alders-integreret samfund. Det er en vision om et samfund, der tilbyder alle mulighederne for at kombinere arbejde, fritid, uddannelse, kulturel, social og politisk deltagelse på helt andre måder, end det i dag er muligt. Det er et samfund, der bygger på den indsigt, at mennesker lever længere med både fysisk og kognitiv funktionsevne i behold.

Det er derfor vigtigt, at de sociale strukturer indrettes, så den enkelte kan planlægge og udforme sit liv uafhængigt af den kassestruktur, der er skitseret i figur 1, og som bygger på kronologisk alder og på normer, der tilhører en svunden tid. Det er et samfund, hvor kronologisk alder betyder mindre; et samfund, der har lagt alderismen bag sig.

Referencer

- * Henviser til, at referencen indgår i Baggrundspapiret til Styregruppen for det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030.
- Avlund, Kirsten, Bernard Jeune og Henning Kirk (2006). *Sundhed og funktionsevne i det aldrende samfund 2030*.*
- Blaakilde, Anne Leonora (2004). Løber tiden fra Kronos? Om kronologiseringens betydning for forestillinger om alder. *Tidsskrift for Kulturforskning*, 3: 67-85. Oslo: Novus forlag.
- Clark, Brian (2006). *Biologisk aldring*.*
- Jeune, Bernard og Henning Kirk (2006). *Det aldrende samfund. Begrebsafklaring, tendenser og perspektiver*.*
- Munk, Karen (2006). *Alder, aldring, psykisk funktionsevne og udvikling*.*
- Petersen, Jørn Henrik (2006a). *Det demografiske grundlag bag det aldrende samfund*.*
- Petersen, Jørn Henrik (2006b). *Det alderskonstruerede versus det aldersintegrerede samfund*.*
- Petersen, Jørn Henrik (2006c). *Pensionsalderens historik og dens betydning for tilbagetrækningen**
- Petersen, Jørn Henrik (2006d). *De ældre og den politiske beslutningsproces*.*
- Rasmussen, Villy J. (2006). *Seniorpolitik og de ældres arbejdsressourcer*. *
- Riley, M.W. (1988). The Aging Society: problems and Prospects. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 132, 148-153.